

Friedrich Engels

V. İ. Lenin

Nasıl bir zekâ meşalesi söndü
Nasıl bir yürek durdu!

5 Ağustos (eski sistemde 24 Haziran) 1895'te Friedrich Engels, Londra'da öldü. Dostu (1883'te ölen) Karl Marks'tan sonra, Engels, bütün uygar dünyanın modern proletaryasının en yetkin bilim adamı ve öğretmeniydi. Kaderin Karl Marks ve Friedrich Engels'i biraraya getirdiği andan bu yana, iki arkadaş yaşamları boyunca çalışmalarını ortak bir davaya adadılar. Ve bu yüzden Friedrich Engels'in proletarya uğruna neler yapmış olduğunu anlamak için, çağdaş işçi sınıfı hareketinin gelişiminde Marks'ın öğretisi ve çalışmasının önemi konusunda açık bir fikre sahip olmak gerekir. Marks ve Engels, işçi sınıfı ve onun istemlerinin, burjuvazi ile birlikte kaçınılmaz olarak proletaryayı yaratan ve örgütleyen mevcut iktisadi sistemin zorunlu bir sonucu olduğunu ilk gösterenlerdir. Onlar, insanlığı, onu halen ezmekte olan kötülüklerden kurtaracak olanın, yüce duygulu bireylerin iyi niyetli girişimleri değil de, örgütlenmiş proletaryanın sınıf savaşımı olduğunu gösterdiler. Marks ve Engels, bilimsel çalışmalarıyla, sosyalizmin, hayalcilerin bir buluşu olmadığını, ama modern toplumdaki üretici güçlerin gelişmesinin nihai amacı ve zorunlu bir sonucu olduğunun ilk açıklamasını yapanlardır. Günümüze kadar olan kayıtlı tarih, sınıf savaşımının belirli toplumsal sınıfların ötekiler üzerindeki birbirini izleyen egemenlik ve zaferlerinin tarihi olmuştur. Ve, sınıf savaşımı ve sınıf egemenliğinin temelleri —özel mülkiyet ve anarşik toplumsal üretim— kayboluncaya dek bu sürecektir. Proletaryanın çıkarı, bu temellerin yıkılmasını gerektirir ve bu nedenle, örgütlenmiş işçilerin bilinçli sınıf savaşımı bunlara karşı yöneltilmelidir. Ve her sınıf savaşımı, politik bir savaşımdır.

Marks ve Engels'in bu görüşleri, şimdi kurtuluşları için kavga veren bütün proleterler tarafından benimsenmiştir. Ama kırklarda, iki arkadaş zamanlarının sosyalist yazınına ve toplumsal hareketlerine katıldıklarında, tamamen yeniydiler. Siyasal özgürlük savaşımına kralların, polis ve din adamlarının despotizmine karşı savaşıma katılan, yetenekli ve yeteneksiz, dürüst ve dürüst olmayan birçok kimse vardı, bunlar, burjuvazinin çıkarları ile proletaryanın çıkarları arasında uzlaşmaz karşıtlık olduğunu gözlemleyemiyorlardı. Bu kimseler, işçilerin bağımsız bir toplumsal güç olarak hareket etmeleri düşüncelerini kabul edemiyorlardı. Öte yandan, yalnızca yöneticileri ve egemen sınıfları çağdaş toplumsal düzenin adaletsizliklerine inandırmanın yeterli olacağına ve o zaman yeryüzünde barışın ve evrensel gönencin kolayca kurulacağına inanan, kimi de deha sahibi, birçok hayalci vardı. Savaşsız bir sosyalizmin düşünüyüyorlardı. Ensonu, o zamanın sosyalistlerinin hemen hepsi ve genel olarak işçi sınıfının dostları, ancak, sanayi gelişmesi ölçüsünde büyüdüğünü korkuyla izledikleri proletaryayı bir *çiban* olarak görüyorlardı. Bu yüzden de, tümü, sanayinin ve proletaryanın gelişmesini durduracak, "tarih tekerleğini" durduracak araçlar arıyorlardı. Marks ve Engels, proletaryanın gelişmesi konusundaki genel korkuyu paylaşmıyorlardı; tam tersine, bütün umutlarını proletaryanın sürekli büyümesine bağlıyorlardı. Proleterler ne denli çoğalırsa, devrimci sınıf olarak güçleri o denli büyük, sosyalizm o kadar yakın ve o kadar olanaklı olacaktır. Marks ve

Engels'in işçi sınıfına yapmış oldukları hizmetler, birkaç sözcük içinde şöyle ifade edilebilir: onlar, işçi sınıfına kendini bilmeyi, kendi bilincine ulaşmayı öğrettiler, ve boş hayallerin yerine bilimi koydular.

İşte bunun içindir ki, Engels'in adı ve yaşamı her işçi tarafından bilinmelidir. İşte bunun içindir ki, bütün yayınlarımızda olduğu gibi, Rus işçi sınıfının bilincini uyandırmayı amaçlayan bu makaleler derlemesinde de, modern proletaryanın iki büyük öğretmeninden biri olan Friedrich Engels'in yaşamını ve çalışmasını özetlemek zorundayız.

Engels, 1820 yılında, Prusya krallığının Ren eyaletindeki Barmen'de doğdu. Babası bir imalâtçıydı. 1838'de Engels, aile koşullarının zorlamasıyla, lise öğrenimini yarıda bırakarak, Bremen'deki bir ticarethaneye kâtip olarak girmek zorunda kaldı. Ticari işler, Engels'in, siyasal ve bilimsel eğitimini sürdürmesini engellemedi. Daha lisedeyken otokrasi ve bürokratların zorbalığına karşı kin beslemeye başlamıştı. Felsefe çalışmaları onu daha da ileri götürdü. Bu sırada Hegel'in öğretisi, Alman felsefesine egemendi. Engels, onun izleyicisi oldu. Her ne kadar Hegel'in kendisi Berlin Üniversitesinde bir profesör olarak hizmetinde bulunduğu mutlakiyetçi Prusya devletinin bir hayranı idiyse de, Hegel'in *öğretisi* devrimciydi. Hegel'in insan aklına ve onun doğruluğuna olan inancı, ve Hegel felsefesinin evrenin sürekli değişen ve gelişen bir süreç içinde olduğu yolundaki felsefesinin temel tezi, Berlinli filozofun bazı izleyicilerini —mevcut durumu kabul etmeyi reddedenleri— bu duruma karşı savaşımının da mevcut yanlışa ve hüküm süren kötülöklere karşı savaşımının da evrensel öncesiz ve sonrasız gelişmenin yasası içinde kök saldığı düşüncesine götürdü. Eğer her şey geliyor, eğer kimi kurumların yerini başkaları alıyorsa, neden Prusya kralının mutlakiyeti ya da Rus çarının mutlakiyeti, geniş bir çoğunluğun zararına küçük bir azınlığın zenginleşmesi, ya da burjuvazinin halk üzerine egemenliği sonsuzluğa dek devam etsindi? Hegel'in felsefesi aklın ve düşüncelerin gelişmesinden sözediyordu; *idealistti*. Aklın gelişmesinden doğanın, insanın, ve insan ilişkilerinin, toplumsal ilişkilerin gelişmesi çıkarılıyordu. Marks ve Engels, Hegel'in öncesiz ve sonrasız gelişme süreci düşüncesini alıkoyarlarken ^[2] önyargıyla kabul edilen idealist görüşü reddettiler, yaşama bakarken gördüler ki doğanın gelişmesini, açıklayan şey zihnin gelişmesi değildir, tersine, zihnin açıklanması, doğadan, maddeden çıkarılmalıdır... Hegel ve öteki hegelcilerden farklı olarak Marks ve Engels, materialisttiler. Dünyaya ve insanlığa materyalist açıdan bakarak, tıpkı bütün doğal olayların temelinde maddi nedenler olduğu gibi aynı biçimde insan toplumunun gelişmesinin de maddi güçlerin, üretici güçlerin gelişmesiyle koşullandırıldığını gördüler. Gereksinimlerinin giderilmesi için gerekli olan şeylerin üretiminde insanların birbiriyle olan ilişkileri, üretici güçlerin gelişme düzeyine bağlıdır. Ve toplumsal yaşamın bütün görüngülerini, insanın özlemlerini, fikirlerini ve yasalarını açıklayan da bu ilişkilerdir. Üretici güçlerin gelişmesi, özel mülkiyet temelinde dayanan toplumsal ilişkileri yaratmaktadır, ama şimdi görüyoruz ki, üretici güçlerin bu aynı gelişmesi, çoğunluğu mülkiyetten yoksun bırakıyor ve onu küçük bir azınlığın elinde biriktiriyor. Modern toplumsal düzenin temeli olan mülkiyeti ortadan kaldırıyor, bizzat o, sosyalistlerin önlerine koydukları hedefin ta kendisine doğru çabılıyor. Sosyalistlerin yapması gereken tek şey, modern toplumdaki durumuna bağlı olarak, hangi toplumsal gücün sosyalizmin

gerçekleştirilmesinde çıkarı olduğunu kavramak ve bu güce çıkarlarının ve tarihsel görevinin bilincini vermektir. Bu güç, proletaryadır. Engels, proletaryayı, İngiltere'de, babasının ortağı bulunduğu ticarethanede çalışmak için 1842 yılında geldiği, İngiliz sanayiinin merkezi olan Manchester'de tanıdı. Engels, burda, fabrikanın bürosunda oturmakla yetinmedi, işçilerin başlarını soktukları sefil mahalleleri gezdi, onların yoksulluk ve sefaletini kendi gözleriyle gördü. Ama kendini kişisel gözlemleriyle sınırlamakla da kalmadı. İngiliz işçi sınıfının durumu hakkında kendinden önce yazılanların tümünü okudu, ele geçirebildiği bütün resmi belgeleri büyük bir dikkatle inceledi. Bu çalışma ve gözlemlerin ürünü, 1845'te yayınlanan bir kitap oldu: *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*. Engels'in *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*'nu yazmakla, yaptığı hizmetin büyüklüğünü yukarda belirtmiştik. Engels'ten önce de, birçok kimse, proletaryanın acılarını yazmış ve ona yardımın gerekli olduğunu belirtmiştir. Proletaryanın *yalnızca* acı çeken bir sınıf olmadığını; aslında proletaryayı dayanılmaz bir biçimde ileri iten ve sonal kurtuluşu için savaşılmaya zorlayan şeyin içinde bulunduğu utanç verici ekonomik durum olduğunu söyleyen *ilk* kişi *Engels*'tir. Ve savaşan proletarya *kendine yardım edecektir*. İşçi sınıfının politik hareketi, kaçınılmaz olarak, işçileri tek kurtuluşlarının sosyalizmde olduğunu kavramaya götürecektir. Öte yandan sosyalizm, ancak, işçi *sınıfının siyasal* savaşımının amacı olduğu zaman, bir güç olacaktır. Engels'in, İngiltere'de işçi sınıfının durumu üzerine yazmış olduğu kitabının temel fikirleri, şimdi düşünen ve savaşım veren proletaryanın tümü tarafından benimsenen, ama o zaman, tümüyle yeni olan fikirlerdir. Bu fikirler, İngiliz proletaryasının sefaletinin gerçeğe en yakın ve en çarpıcı görüntüleriyle dolu ve çekici bir üslupla yazılmış bir kitaba yerleştirilmişlerdi. Kitap, kapitalizmin ve bujuvazinin müthiş bir suçlamasıydı ve derin bir etki yarattı. Engels'in kitabı, modern proletaryanın durumunu en iyi biçimde sergileyen bir belge olarak, her yerde anılmaya başlandı. Ve, gerçekten de, ne 1845'ten önce, ne de daha sonra, işçi sınıfının sefaletinin öylesine çarpıcı ve öylesine gerçek bir betimlemesi çıkmıştır.

Engels'in sosyalist oluşu, İngiltere'ye gelmesinden sonradır. Manchester'de o zamanın İngiliz işçi hareketinde etkin olan kişileriyle ilişki kurdu ve İngiliz sosyalist yayınları için yazmaya başladı. 1844'te Almanya'ya dönerken, Paris'te, daha önceden mektuplaştığı Marks ile tanıştı. Paris'te, Fransız sosyalistleri ve Fransız yaşamının etkisiyle Marks da sosyalist olmuştu. Burada, iki dost, *Kutsal Aile*, ya da *Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi* adı altında ortaklaşa bir kitap yazdılar. *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*'ndan bir yıl önce yayınlanan ve büyük bölümü Marks tarafından yazılan bu kitap, temel düşüncelerini yukarıda anlatmış olduğumuz, devrimci materyalist sosyalizmin temellerini içermektedir. "Kutsal Aile", filozof olan Bauer kardeşler ve onların izleyicilerine verilen mizahi addır. Bu beyler, bütün gerçeklerin üstünde, partiler ve siyasetin üstünde duran, bütün pratik eylemleri reddeden ve yalnızca çevredeki dünyayı ve orada meydana gelen olayları "eleştirel" bir biçimde seyreden bir eleştiri öğütüyorlardı. Bu beyler, Bauer'ler, proletaryayı eleştirel olmayan bir kitle olarak horgörüyorlardı. Marks ve Engels, bu saçma ve zararlı eğilime şiddetle karşı çıktılar. Gerçek, insan bir kişi —egemen sınıflar ve devlet tarafından horlanan işçi— adına, kenardan seyreden bir tutum değil de, daha iyi bir toplum düzeni uğruna savaşım istiyordı. Onlar, kuşku yok ki, proletaryayı, bu savaşımı yürütebilecek olan ve bundan yararlanacak olan güç olarak görüyorlardı. Daha *Kutsal Aile*'den önce, Engels,

Marks ve Ruge'un *Deutsche-Französische Jahrbücher*'inde, ^[3] özel mülkiyet kuralının zorunlu sonuçları olarak değerlendirdiği, çağdaş iktisadi düzenin başlıca görüngülerini, sosyalist bir açıdan incelediği "Bir Ekonomi Politik Eleştirisi Denemesi"ni yayınladı. Marks'ın, ekonomi politik bilimini, çalışmalarının gerçek bir devrim yarattığı bu bilimi, incelemeye karar vermesinde, Engels'le temasının bir etken olduğunda kuşku yoktur.

1845'ten 1847'ye kadar Engels, Brüksel ve Paris'te bilimsel incelemeler ile Brüksel ve Paris'teki Alman işçileri arasındaki pratik çalışmaları birleştirerek, yaşadı. Burda, Marks ve Engels, gizli Alman Komünist Birliği ile ilişkiler kurdular, birlik, onları, kendi kurmuş oldukları sosyalizmin temel ilkelerinin açıklanması ile görevlendirdi. Marks ve Engels'in ünlü *Komünist Partisi Manifestosu* böyle doğdu, 1848'de yayınlandı. Bu küçük kitapçık ciltler değerindedir: bugüne kadar onun ruhu uygar dünyanın örgütlenmiş ve mücadele vermekte olan tüm proletaryasına güç vermiştir ve ona yol göstermiştir.

Önce Fransa'da patlayan ve sonra da öteki Batı Avrupa ülkelerine yayılan 1848 Devrimi, Marks ve Engels'i gerisingeri, doğdukları ülkeye götürdü. Burada, Renan Prusyası'nda, Köln'de yayınlanan demokratik *Neue Rheinische Zeitung*'un yönetimini aldılar. İki arkadaş Renan Prusyası'ndaki bütün devrimci-demokratik amacın candamarı oldular. Gericici güçlere karşı, halkın özgürlüğünü ve çıkarlarını savunmada sonuna kadar mücadele ettiler. Bildiğimiz gibi, gericiler üstün geldiler. *Neue Rheinische Zeitung* yasaklandı. Sürgün olduğu sırada Prusya yurttaşlık hakkını yitirmiş olan Marks, sınırdışı edildi; Engels silahlı halk ayaklanmasında yerini aldı, üç muharebede, özgürlük için dövüştü ve isyancıların yenilgisinden sonra, İsviçre yoluyla Londra'ya kaçtı.

Marks da Londra'ya yerleşti. Engels, kırklarda çalışmış olduğu Manchester ticari firmasında, kısa zaman sonra yeniden kâtip oldu, daha sonra da, oraya ortak oldu. 1870'e kadar, Marks Londra'da, o da Manchester'de yaşadı, ama bu, onların en canlı bir fikir alışverişini sürdürmelerini engellemedi: aşağıyukarı her gün mektuplaştılar. Bu mektuplaşmalarda, iki arkadaş, karşılıklı görüşlerini ve buluşlarını birbirlerine iletiler ve bilimsel sosyalizmin hazırlanmasında işbirliğini sürdürdüler. 1870'te Engels, Londra'ya geçti ve en etkin nitelikteki ortak entelektüel yaşantıları, 1883'te Marks'ın ölümüne kadar sürdü. Bu çalışmaların meyvesi, Marks yönünden, çağımızın ekonomi politığının en büyük yapıtı olan *Kapital*, Engels yönünden de irili ufaklı bir dizi yapıt oldu. Marks, kapitalist iktisadın karmaşık olgularının tahlili üzerinde çalıştı. Engels, yalın bir dille yazılmış, çoğu polemik niteliğinde, tarihin materyalist anlayışı ve Marks'ın iktisadi teorisinin ışığında, daha genel bilimsel sorunları ve geçmişin, ve bugünün değişik olgularını kapsayan yapıtlar yazdı. Engels'in yapıtları arasında şunları sayabiliriz: Dühring'e karşı (felsefe, doğa bilimleri ve toplumsal bilimlerin çok önemli sorunlarını tahlil ettiği) polemik yapıt. ^[4] *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* ^[5] (Rusçaya çevrilmiş ve 3. basım St. Petersburg'da 1895'te yayınlanmıştır), *Ludwig Feuerbach* ^[6] (Rusça çevirisi ve notları G. Plehanov tarafından yapılmıştır, Cenevre 1892), Rus hükümetinin dış politikası üzerine bir makale (Rusçaya çevrilmiş ve Cenevre'de *Sotsial Demokrat*, n° 1 ve 2'de yayınlanmıştır), konut sorunu üzerine parlak makaleler ^[7], ve ensonu, Rusya'nın ekonomik gelişimi konusunda, iki

küçük ama çok değerli makale (*Rusya Konusunda Friedrich Engels* [8]), Zasulic tarafından 1894'te Cenevre'de Rusçaya çevrilmiştir). Marks, sermaye üzerine yapmış olduğu engin çalışmasının son düzeltmelerini yapmadan öldü. Ne var ki, müsveddeler tamamlanmıştı, arkadaşının ölümünden sonra, Engels, *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltlerinin hazırlanması ve yayınlanması gibi ağır bir görevi yükledi. İkinci Cildi 1885'te, Üçüncü Cildi de 1894'te yayınladı (ölümü dördüncü cildin hazırlanmasını önledi). Bu iki cilt son derece büyük bir emek gerektirmişti. Avusturyalı sosyal-demokrat Adler, haklı olarak, *Kapital*'in ikinci ve üçüncü cildini yayınlamakla Engels'in, dostu olan bir dehaya yüce bir anıt, farkında olmadan, üzerine silinmez bir biçimde kendi adını kazdığı bir anıt diktiğini belirtmiştir. Gerçekten de *Kapital*'in bu iki cildi, iki insanın yapıtıdır: Marks ve Engels'in. Eski hikayeler, dostluğun çeşitli dokunaklı örnekleriyle doludur. Avrupa proletaryası diyebilir ki, onun bilimi, aralarında, insan dostluğu konusunda en dokunaklı eski hikayelerin de ötesine geçen bir ilişki bulunan iki bilim adamı ve savaşı tarafından yaratılmıştır. Engels, her zaman —ve, genel olarak, çok haklı olarak— kendisini Marks'tan sonraya koymuştur. Eski bir arkadaşına "Marks yaşamdayken, ben ikinci keman oldum" [9] diye yazmaktadır. Yaşayan Marks'a olan sevgisi ve ölen Marks'ın anısına saygısı sınırsızdı. Bu boyun eğme savaşı ve bu sert düşünür, derin bir sevgi ile dolu bir ruh taşıyordu.

1848-49 hareketinden sonra, Marks ve Engels sürgünde kendilerini yalnızca bilimsel araştırmalarla sınırlamadılar. 1864'te Marks, Uluslararası İşçi Birliğini kurdu ve bu kuruluşa bir on yıl boyunca önderlik etti. Engels de bu çalışmalarda aktif bir görev aldı. Marks'ın fikirlerine uygun olarak, bütün ülkelerin proletaryasını birleştiren Uluslararası Birliğin çalışması, işçi sınıfı hareketinin gelişmesi içinde son derece önemli bir yer tutmaktadır. Ama, Uluslararası Birliğin yetmişlerde kapatılması bile, Marks ve Engels'in birleştirici rollerini aksatmadı. Tersine, denilebilir ki, işçi sınıfının manevi önderleri olarak, önemleri, hareketin kendisinin de kesintisiz büyümesi nedeniyle, sürekli olarak arttı. Marks'ın ölümünden sonra Engels, Avrupa sosyalistlerinin danışmanı ve önderi olmayı tek başına sürdürdü. Onun öğüt ve direktifleri, aynı ölçüde, hükümetin zulmüne karşı, hem güçleri hızla ve durmadan büyüyen Alman sosyalistleri tarafından, hem de ilk adımlarını iyi düşünmek ve tartmak zorunda olan İspanyol, Romanyalı ve Ruslar gibi geri kalmış ülkelerin temsilcileri tarafından tutuluyordu. Bunların hepsi, yaşlı dönemde, Engels'in zengin bilgi ve deneyim hazinesinden yararlanıyorlardı.

Rusça bilen ve Rusça kitaplar okuyan Marks ve Engels, bu ülkeye canlı bir ilgi duymuşlardı, Rus devrimci hareketini sempatiyle izlemişler ve Rus devrimcileri ile ilişkiyi sürdürmüşlerdi. Her ikisi de *demokrat* olduktan sonra sosyalist olmuşlardı ve demokrat olarak siyasal despotluğa karşı duydukları kin son derece güçlüydü. Siyasal despotlukla ekonomik baskı arasındaki bağın derin bir teorik anlayışı ile bu dolaysız siyasal duygunun birleşmesi ve ayrıca da zengin yaşam deneyimleri, Marks ve Engels'e, müstesna bir *siyasa*/duyarlılık kazandırmıştı. İşte bunun içindir ki, bir avuç Rus devrimcisinin zorlu çar yönetimine karşı kahramanca savaşımı, bu iki güngörmüş devrimcinin kalbinde en sempatik yankısını bulmuştu. Öte yandan, aldatmaca ekonomik yararlar uğruna, Rus sosyalistlerinin en acil ve en önemli görevinden, yani siyasal özgürlüğün kazanılması görevinden yüz çevirme eğilimi, doğal olarak onlarca kuşkuyla karşılandı, hatta bu,

toplumsal devrimin büyük davasına doğrudan bir ihanet olarak değerlendirildi. "İşçilerin kurtuluşu, işçi sınıfının kendi işi olmalıdır" ^[10] — Marks ve Engels durup dinlenmeden bunu öğrettiler. Ama iktisadi kurtuluş uğruna dövüşmek için proletarya, belli *siyasa*/haklar kazanmak zorundadır. Ayrıca Marks ve Engels, Rusya'daki bir siyasal devrimin, aynı zamanda Batı Avrupa işçi sınıfı için de çok büyük önemi olacağını açıklıkla görmüşlerdi. Mutlakiyetçi Rusya, her zaman, genel olarak Avrupa gericiliğinin bir kalesi olmuştur. Almanya ve Fransa arasında uzun bir süre için anlaşmazlık tohumları eken 1870 savaşının bir sonucu olarak, Rusya'nın yararlandığı olağanüstü elverişlilikteki uluslararası durum, kuşku yok ki, yalnızca gerici bir güç olarak mutlakiyetçi Rusya'nın önemini artırmış oldu. Ancak özgür bir Rusya, ne Polonyalıları, Finlileri, Almanları, Ermenileri ya da öteki küçük uluslardan birini ezme, ne de durmadan Fransa ve Almanya'yı birbirlerine düşürme gereğini duymayan bir Rusya, modern Avrupa'nın savaş yükünden kurtulmasını, özgürce nefes almasını sağlayacak, Avrupa'daki bütün gerici unsurları zayıflatacak ve Avrupa işçi sınıfını güçlendirecektir. İşte bu yüzden Engels, Rusya'da siyasal özgürlüklerin yerleşmesini, Batıda da işçi sınıfı hareketlerinin ilerlemesi için, gönülden istemişti. Onun kişiliğinde Rus devrimcileri en iyi dostlarını yitirmiş oldu.

Her zaman, Friedrich Engels'in, proletaryanın büyük savaşçısının ve öğretmenin anısını analım!

1895 Sonbaharı

MARKS-ENGELS MEKTUPLAŞMASI

Bilimsel sosyalizmin, ünlü kurucularının mektuplaşmalarının çoktan vaadedilen basımı, ensonu yayınlanmış bulunuyor. Bunun yayınlanmasını, Engels, Bebel'e vasiyet etmişti, Bebel de, ölümünden kısa bir süre önce, basıma hazırlama işinin, kendi payına düşen kısmını tamamlamayı başardı.

Birkaç hafta önce, Dietz, Stuttgart, tarafından yayınlanan Marks-Engels mektuplaşması, dört büyük ciltten oluşmuştur. Bunlar, Marks ve Engels'in 1844'ten 1883'e kadar geniş bir dönemi kapsayan, 1. 386 mektubunun tümünü içeriyor.

Editörlük işi, yani, çeşitli dönemlerdeki mektuplaşmalara önsözler yazılması, Edvard Bernstein tarafından yapılmıştır. Bekleneceği gibi, bu iş, hem teknik hem de ideolojik açıdan doyurucu olmamıştır. Bernstein, aşırı oportünist görüşler doğrultusundaki ünlü "evriminden" sonra, baştanbaşa devrimci ruhla dolu mektupları baskıya hazırlama işine asla girişmemeliydi. Bernstein'in önsözleri, kısmen anlamsız, kısmen de, tamamen yanlıştır —örneğin, Lassalle ve Schweitzer'in Marks ve Engels tarafından sergilenen, oportünist yanlışlarının kesin, açık ve kısa anlatımı yerine, şu tip seçmeci tümcelere ve sataşmalara rastlıyoruz: "Marks ve Engels, Lassalle'a karşı çıkmakta her zaman haklı değillerdi" (cilt III, s. XVIII) ya da taktiklerinde, Liebknecht'e değil, Schweitzer'e "çok yakınlardı" (cilt IV, s. X.) Bu saldırıların, oportünizmi gizlemek ve süslemekten başka bir amacı yoktur. Ne yazık ki, Marks'ın, çoğu muhalifleriyle yaptığı ideolojik savaşıma karşı takınılan bu seçmeci tutum, bugünkü Alman sosyal-demokratları arasında giderek yaygınlaşmaktadır.

Teknik açıdan, dizin yetersizdir — bütün ciltler için bir tane dizin var (örneğin Kautsky ve Stirling, atlanılmış); tek tek mektupların notları son derece eksik ve Sorge'da ve başkalarında olduğu gibi, ait oldukları mektuplara yakın konacakları yerde, editörün önsözleri içinde kaybolmuşlar.

Yayının fiyatı gereğinden çok fazla — dört cilt için 20 ruble kadar tutuyor. Kuşkusuz, mektuplaşmanın tamamı, daha az lüks bir basım halinde ve daha elverişli bir fiyatla yayınlanabilirdi ve yayınlanmalıydı, buna ek olarak, işçiler arasında daha geniş ölçüde dağıtılabilmesi için ilke açısından en önemli olan paragraflar seçilip ayrıca yayınlanabilirdi ve yayınlanmalıydı.

Basımın, bütün bu kusurları, doğal ki mektuplaşmanın incelenmesinde zorluk yaratacak. Bu da

üzülünecek bir şey, çünkü onun bilimsel ve siyasal değeri çok büyüktür. Burada, Marks ve Engels, okurun önünde, bütün büyüklükleriyle apaçık canlanmakla kalmıyorlar, ayrıca, marksizmin son derece zengin teorik içeriği, kusursuz bir biçimde sergileniyor, çünkü, Marks ve Engels, mektuplarında öğretilerinin en çeşitli yönlerine tekrar tekrar dönüyorlar, (eski görüşlere göre) en yeni, en önemli ve en zor görüşleri —bazan tartışarak ve çekişerek— vurguluyor ve açıklıyorlar.

Burada —en önemli dönemeçlerdeki durumuyla ve en yaşamsal noktalarıyla— bütün dünyadaki işçi sınıfı hareketi tarihinin çarpıcı canlı bir görünümü, okurun gözleri önüne seriliyor. Daha da değerli olanı, işçi sınıfı siyasetinin tarihidir. Marks ve Engels, en farklı durumlarda, Eski ve Yeni Dünyanın çeşitli ülkelerinde ve değişik tarihsel anlarda, işçi sınıfının siyasal görevlerinin sunulmasının en önemli ilkelerini tartışıyorlar. Ve mektuplaşmanın kapsadığı dönem, işçi sınıfının burjuva demokrasiden ayrıldığı, bağımsız bir işçi sınıfı hareketinin doğduğu, proletarya taktiklerinin ve siyasetinin temel ilkelerinin tanımlandığı bir dönemdir. Günümüzde çeşitli ülkelerdeki işçi sınıfı hareketinin, burjuvazinin durgunluğu ve çürümesi sonunda, günün bayağılıklarına dalan işçi liderlerinin uğraşması sonunda vb., oportünizmden neler çektiğini, gözlemleme fırsatını buldukça, oportünizme ve devrimci lafazanlığa en ufak bir ödün vermeden, proletaryanın, değişiklik getirmekteki temel amaçlarını en derin bir kavrayışla ortaya seren ve bu devrimci amaçlar açısından, o andaki görevlerin ve taktiklerin az rastlanır bir bükülgenlikte tanımını veren mektuplaşmanın içerdiği malzemenin zenginliği daha değerli hale gelmektedir.

Eğer bütün mektuplaşmanın odak noktasını, açıklanan ve tartışılan fikirlerin tümünün yöneldiği merkezi noktayı bir tek sözcükle tanımlamaya kalkarsak — bu sözcük, diyalektik olacaktır. Materyalist diyalektiğin, ekonomi politiğe ta temelden yeniden biçim verilmesine uygulanması, tarihe, doğal bilime, felsefeye ve işçi sınıfının siyasetine ve taktiklerine uygulanması —işte Marks ve Engels'i en çok ilgilendiren şey, en özlü ve yeni katkılarını yaptıkları nokta ve devrimci düşünce tarihine getirdikleri ustaca ilerlemeyi oluşturan şey budur.

Aşağıdaki açıklamada, mektuplaşmayı genel olarak gözden geçirdikten sonra, mektupların içeriklerinin ayrıntılı açıklamasını verdiğimizizi iddia etmeden, Marks ve Engels'in ilginç sözlerinin ve tezlerinin bir özetini vermek istiyoruz.

1. GENEL GÖZDEN GEÇİRME

Mektuplaşma, 1844'te 24 yaşındaki Engels'in Marks'a yazdığı mektuplarla başlıyor. Almanya'nın o zamanki durumu, çarpıcı bir canlılıkla ortaya konmuş. İlk mektup, 1844 Eylül sonu tarihini taşıyor ve Engels'in doğduğu ve ailesinin yaşadığı Barmen'den postalanmış. O zamanlar, Engels 24 yaşında bile değildi. Aile yaşamından sıkılıyor ve uzaklaşmak istiyordu. Babası, oğlunun durmadan siyasal toplantılarda dolaşmasına ve komünist inançlarına pek öfkelenen bir despot, sofu bir fabrikatördü. Engels, çok sevdiği annesi olmasa, ayrılmadan önceki birkaç günü bile evde geçirmeyeceğini yazıyordu. "Asla inanamazsın" diye Marks'a yakınıyordu, "aile, ayrılışıma karşı ne de basit nedenler, ne de batıl korkular öne sürüyor."

Daha Barmen'de iken —bir aşk sorunu yüzünden, burada biraz daha alıkonulmuştu— babasının önerisini kabul etti ve iki hafta kadar fabrikanın yazıhanesinde çalıştı (babası fabrikatördü). Marks'a şöyle yazıyordu: "Pazarlık etmek çok korkunç, Barmen çok korkunç, zamanı böyle harcamaları çok korkunç ve her şeyin ötesinde, yalnızca bir burjuva olarak değil, proletaryaya aktif olarak karşı koyan bir burjuva, bir fabrikatör olarak kalmak çok korkunç." Engels, işçi sınıfının durumu üzerine yazdığı kitapta (bu kitap, bildiğimiz gibi, 1845'te çıktı ve dünya sosyalist yazınının en iyi kitaplarından biridir) kendini avuttuğunu söyleyerek devam ediyor. "Ve belki de, insan, yazı yazmadığı sürece, komünist olduğu halde, dış durumu açısından bir burjuva, pazarlıkçı bir canavar olarak kalabilir, ama geniş komünist propaganda yürütmek ve aynı zamanda pazarlıkla ve sanayi ile uğraşmak yürümez. Yeter. Paskalyada burayı bırakıyorum. Bir de buna, tam hıristiyan-Prusyalı bir ailenin, uyusuk yaşantısını ekle — artık dayanamayacağım; sonunda bir Alman darkafalısına dönüşüp, komünizmin içine darkafalılığı sokabilirim." İşte genç Engels bunları yazıyordu. 1848 Devriminden sonra, yaşamın gereksinimleri onu babasının bürosuna dönmek ve uzun yıllar boyunca bir "pazarlıkçı canavar" olmak zorunda bıraktı. Ama, o, sağlam durmayı ve kendine hıristiyan-Prusyalı çevreler değil, ama tümüyle farklı yoldaşça çevreler sağlamayı ve yaşamının sonuna kadar "komünizmin içine darkafalılığın sokulmasının" amansız bir düşmanı kalmayı bildi.

1844'te Alman eyaletlerindeki toplumsal yaşantı, 20. yüzyılın başlarında, 1905 devriminden

önceki Rus toplumsal yaşantısına benziyordu. Siyasal yaşam için, genel bir zorlama, hükümete karşı kaynayan genel bir öfke vardı; rahipler, tanrıtanımazlıklarından ötürü gençliğe ateş püskürüyor; burjuva ailelerde, çocuklar, "hizmetçilere ve işçilere aristokratça davranıyorlar" diye, ana babalarıyla tartışıyorlardı.

Genel muhalefet havası, herkesin kendini komünist ilân etmesi biçiminde yansıdı. Engels, Marks'a, "Barmen'deki polis komiseri, komünisttir" diye yazıyordu. Köln'de, Düsseldorf'ta, Elberfeld'de iken — ne yana dönse, komünistlere rastlıyordu! "Seel adında ... ateşli bir komünist karikatürist iki ay içinde Paris'e gelecek. Ona senin adresini vereceğim; heyecanlı yaradılışı ve müzik sevgisinden dolayı onu pek seveceksin, ayrıca bir karikatürist olarak çok yararlı olabilir."

"Burada, Elberfeld'de mucizeler oluyor. Dün [22 Şubat 1845'te yazılmıştır] kentin en büyük salonunda ve en iyi lokantasında, üçüncü komünist toplantımızı yaptık, ilk toplantıya 40, ikincisine 130, üçüncüye ise en az 200 kişi katıldı. Paralı aristokrasiden küçük dükkân sahiplerine kadar, bütün Elberfeld ve Barmen, proletarya dışında herkes, toplantılar da temsil edildi."

İşte Engels, harfi harfine bunları yazıyordu. O zamanlar Almanya'da herkes komünistti, proletarya hariç. Komünizm, herkesin ve başta burjuvazinin muhalefet duygularını yansıtmaya biçimiydi. "Dünyada hiç bir şeyle ilgilenmeyen, en aptal, en tembel ve en darkafalı insanlar, komünizm konusunda âdeta heyecan duyuyorlar." O zaman, komünizmin baş vaizleri, bizim narodnikler, "sosyalist-devrimciler", "halkçı sosyalistler" ve başkaları tipinde adamlardı, yani hükümete karşı kimi daha çok, kimi daha az öfke duyan, iyi niyetli burjuvalar. Ve bu koşullar altında Engels, sayısız sahte sosyalist eğilimler ve gruplar arasında ateşli devrimciler ama kötü komünistler olan, bir yığın iyi niyetli insanla ilişkileri koparmaktan çekinmeden, onu proletarya sosyalizmine ulaştıracak yolu bulabildi.

1846'da Engels Paris'te idi. O zamanlar Paris, siyasetle ve değişik sosyalist teorilerin tartışmalarıyla kaynıyordu. Engels, hevesle, sosyalizmi inceledi. Cabet, Louis-Blanc ve diğer önde gelen sosyalistlerle tanıştı ve bir dergi yönetim yerinden ötekine, bir çevreden ötekine koşturdu.

Esas olarak, o zamanın en önemli ve en yaygın sosyalist teorisi prudonculukla ilgileniyordu. Ve, Proudhon'un *Sefaletin Felsefesi* adlı yapıtının yayınlanmasından (Ekim 1846; Marks'ın ünlü yanıtı, *Felsefenin Sefaleti* 1847'te çıktı) bile önce, Engels, acımasız bir alay ve görülmemiş bir derinlikle, o zamanlar özellikle Alman sosyalist Grün tarafından savunulan, Proudhon'un temel görüşlerini eleştirdi. Kusursuz İngilizcesi (Marks İngilizceyi çok sonraları öğrenmiştir) ve İngiliz yazını hakkındaki bilgisi, Engels'in, hemen (16 Eylül 1846 tarihli mektup) İngiltere'deki ünlü prudoncu "İşçi Pazarlarının" iflası örneğini belirtmesini olanaklı kıldı. Engels öfkeyle, Proudhon, sosyalizmi *gözden düşürüyor* diye ilân etmektedir — Proudhon'un ortaya koyduğuna göre, işçilerin sürmayeden hisse satın almaları gerek.

26 yaşındaki Engels, "gerçek sosyalizmi" tamamen ortadan kaldırıyor. **Komünist Manifesto**'dan çok önce, 23 Ekim 1846 tarihli mektubunda, bu deyimde rastlıyoruz ve Grün'den bunun baş savunucusu olarak söz ediliyor. "Anti-proleter, küçük-burjuva, darkafalı" bir öğretisi, "salt gevezelik", her çeşit,"insansever" emeller, "'kaba' komünizme karşı boş korkular" (Löffelkommunismus, sözcük anlamıyla "kaşık komünizmi", "mide komünizmi"), insanlığa "mutluluk getirmek için barışçı planlar" — bunlar, Engels'in kullandığı ve Marks-öncesi sosyalizmin bütün türleri için geçerli olan sıfatlardır.

Engels şöyle yazıyor: "Proudhon'un birlik planı, üç gece tartışıldı. Önce, Grün başlarında olmak üzere, bütün kılık bana karşıydı. ... Esas konu, zor yoluyla devrimin gerekli olduğunu kanıtlamaktı." (23 Ekim 1846) Yazdığına göre Engels, sonunda çok öfkelenmiş, muhaliflerini öyle sıkıştırdı ki, bunlar açıkça komünizme saldırmak zorunda kaldılar. Komünist olup olmadıkları konusunda oylama yapılmasını istedi. Bu grüncüler arasında büyük bir kızgınlığa yolaçtı, "İnsanlığın iyiliğini" tartışmak için biraraya geldiklerini, komünizmin *gerçekte ne olduğunu* bilmeleri gerektiğini öne sürmeye başladılar. Engels, hiç bir kaçamağa fırsat vermemek için, onlara son derece basit bir tanım verdi. Engels, "bu yüzden komünistlerin amaçlarını şöyle tanımladım", diye yazıyor, "(1) burjuvazinin çıkarlarına karşı proletaryanın çıkarlarını gerçekleştirmek; (2) bunun için özel mülkiyeti kaldırmak ve yerine malların ortaklığını getirmek; (3) bu amaçları gerçekleştirmek için zor yoluyla demokratik bir devrimden başka araç kabul etmemek." (1848 devriminden bir-buçuk yıl önce yazılmıştır.)

Tartışma, toplantıda, iki grüncünün oyuna karşı onüç oyla Engels'in tanımının kabul edilmesiyle sona erdi. Bu toplantılara, yirmi kadar marangoz ustası da katılıyordu. Böylece, Alman Sosyal-Demokrat İşçi Partisinin temelleri, altmışyedi yıl önce Paris'te atılmış oldu.

Bir yıl sonra, 23 Kasım 1847 tarihli mektubunda, Engels, Marks'a, **Komünist Manifesto**'nun

bir taslağını hazırladığını bildiriyor ve bu arada, başta önerilen soru-yanıt yöntemine karşı olduğunu açıklıyordu. Engels, "şöyle başlıyorum: Komünizm Nedir? Ondan sonra, doğrudan doğruya proletaryaya onun doğuşunun tarihine, eski emekçilerle arasındaki farka, proletarya ile burjuvazi arasındaki çelişkinin gelişmesine, bunalımlara, sonuçlarına geçiyorum. ... Sonunda, Komünistlerin Parti siyasetine." diye yazıyor.

Engels'in bütün dünyayı dolaşmış olan ve bugün de bütün temel noktalarıyla doğru ve sanki dün yazılmışçasına gerçek ve güncel olan bir yapıtının ilk taslağı üzerine yazdığı bu tarihsel mektup, Marks ve Engels'in adlarının, modern sosyalizmin kurucusu olarak yanyana geçmesinin ne kadar haklı olduğunu açıkça kanıtlar.

LENİN

1913 sonunda yazılmıştır.

Dipnotlar

[1¹] Bu satırlar, Dobrolibov'un Anısına, Nikolay Nekrasov'un bir şiirinden alınmıştır. -Ed....

[2²] Marks ve Engels, entelektüel gelişmelerinde büyük Alman filozoflarına, özellikle de Hegel'e çok şey borçlu olduklarını sık sık belirtmişlerdir. "Alman felsefesi olmasaydı" diyor Engels, "bilimsel sosyalizm hiç bir zaman kurulamazdı".[Friedrich Engels *Almanya'da Demokratik Devrim*, "Köylüler Savaşı", Önsöz, Sol Yayınları, s. 30. -Ed.]...

[3³] Engels'in "Bir Ekonomi Politik Eleştirisi Denemesi" (Karl Marks, 1844 Elyazmaları, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 397-433). -Ed....

[4⁴] Bu, hayranlık verici ölçde zengin ve öğretici bir kitaptır [Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, Ankara 1975. -Ed.]. Ne yazık ki, ancak küçük bir bölümü, sosyalizmin gelişmesinin tarihsel anahatlarını içeren bir bölümü, Rusçaya çevrilmiş bulunmaktadır. [Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm, Anti-Dühring*'in üç bölümüne dayanılarak hazırlanmıştır. Ed.]...

[5⁵] Friedrich Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Sol Yayınları, Ankara 1976.-Ed....

[6⁶] Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Sol Yayınları, Ankara 1976. -Ed....

[7⁷] Engels'in "*Konut Sorunu*" adlı makalesi (Marks and Engels, Selected Works, vol. 1, s. 546-635). -Ed....

[8⁸] Engels'in "*Rusya'da Toplumsal İlişkiler Üzerine*" adlı makalesi ve ona düştüğü not, *Friedrich Engels on Russia* adıyla, Cenevre'de, 1894'te yayınlanmıştır. -Ed....

[9⁹] F-Engels'in J.F. Becker'e 15 Ekim 1884 tarihli mektubu. -Ed....

[10¹⁰] K. Marks, Uluslararası İşçi Birliğinin Genel Tüzüğü, ve F. Engels, *Komünist Parti Manifestosu "1890 Almanca Baskısına Önsöz"* (Marks-Engels, Seçme Yapıtlar, c. 1, s. 126). (Fransızca çeviride: "*Proletaryanın kurtuluşu, proletaryanın kendi eseri olmalıdır.*") -Ed....